

EESTI HARIDUSE VIIS VÄLJAKUTSET

EESTI HARIDUSSTRATEEGIA 2012–2020
PROJEKT

Eesti tuleviku heaks

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

LÜHIKOKKUVÕTE

Eesti Koostöö Kogu, Eesti Haridusfoorumi ning Haridus- ja Teadusministeeriumi 9.9.2010 sõlmitud kolmepoolse kokkuleppe alusel koostati Eesti haridusstrateegia kavand aastateks 2012–2020.

Ekspertrühmade väljatöötatud ja haridusavallikkusega läbi arutatud strateegia toob esile Eesti hariduse viis suurt väljakutset ning pakub nende lahendamiseks hulga meetmeid.

Kõige kiiremat lahendust vajavateks ülesanneteks Eesti hariduses on haridusasutuste võrgu

korrastamine, sealhulgas põhikooli ja gümnaasiumi lahutamise; õpetajakoolituse kvaliteedi tõus koos õpetajatele väärrika palga tagamisega; põhikooli ja gümnaasiumi riiklikus õppekavas ning põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses sätestatu tegelik ellurakendamine; kõrg- ja kutsehariduses õiglast juurdepääsu kindlustava ning õppekvaliteeti toetava rahastamismudeli juurutamine; tööandjate tunduvalt laiem kaasamine õppekavaarendusse nii kutse- kui ka kõrghariduses.

SISSEJUHATUS

Eesti on väike riik, kes soovib jõuda maailma parimate hulka nii elukvaliteedi kui ka majandusliku võimekuse poolest. Teha saab seda vaid kvaliteetse ja kättesaadava hariduse kaudu. Mitmete haridusnäitajate poolest on Eesti juba praegu maailma tublimate hulgas. Seda eelist tuleb kasutada ja edasi arendada, sihiks olukord, kus õppimisest on saanud iga Eesti inimese elulaadi osa.

Haridusstrateegia projektis mõistetakse hariduse tähendust avaralt: haridus on igaühe õnneliku elu eelduseks ning kultuuri kestlikkuse ja ühiskonna koostoimimise aluseks, samas aitab kaasa riigi majanduse arengule ning arendab meie

ühist inimvara. Teel targa ja tegusa ühiskonnani ootab hariduseksperptide hinnangul Eesti haridust järgmisel kümnendil viis suurt väljakutset: liikumine arengu- ja koostöökeskse õpikäsitluse suunas, õpetaja positsiooni ja maine tõus, õppes osalemise kasv, hariduse tugevam seostamine teadmusühiskonna ja innovaatilise majandusega, uue digikultuuri kujundamine Eesti hariduse ja kultuuriruumi osaks.

Just neile kavandatav haridusstrateegia keskendubki, pakkudes teid Eesti hariduse kvaliteedi ning selle isiksusliku ja ühiskondliku tulemuslikkuse tõstmiseks.

VÄLJAKUTSE 1.

LIIKUMINE ARENGU- JA KOOSTÖÖKESKSE ÕPIKÄSITLUSE POOLE

OLUKORD:

Mitmed uuringud (PISA 2006, 2009 jt) näitavad Eesti õpilaste head teadmiste taset, aga ka tagasihoidlikku loovust, ettevõtlikkust, probleemilahendamisoskust. Samas just neid omadusi ootab tänapäeva ühiskond ja majandus.

Siin peitub suur väljakutse Eesti haridusele – lisaks heale ülesütlemise ja reegljärgimise oskusele vajab Eesti noor põlvkond üha rohkem sotsiaalseid võimekusi: oskust ennast väljendada, juhtida ja kehtestada; loovalt ja kriitiliselt mõelda; olla eestvedaja ja võtta riske; väärtustada mitmekesisust ja koostööd; tulla toime määramatuse ja ebaõnnestumistega.

Väljakutsele vastamine tähendab suurt nihet nii õpikäsitluses kui ka suhtumises kooli ja õpetamise – õppeasutus pole pelgalt tarkuste omandamise paik, vaid esmajoones keskkond, mis kujundab noort isiksust ja tema võimekust avatud maailmas hakkama saada. See on keskkond, mis sisaldab palju rohkem koolirõõmu ning vähem õppimisega seotud stressi, kooliväsimust ja -vägivalda; keskkond, kus avalduvad anded ning kus kedagi ei jäeta kõrvale.

MEETMED:

Õppeasutustes konstruktivistlike ja koostööpõhiste õpimudelite juurutamine, sotsiaalsete kompetentside (suhtlemis- ja läbirääkimis-

oskused, kriitiline mõtlemine, pingetaluvus, koostöövalmidus ja eestvedamine, eneseregulatsiooni oskus, arutlus- ja esinemisoskus, keelteoskus jt) tugevdamine õppekavades, õpetajate ja koolijuhtide vastav täiendusõpe.

Õppijate isiksuslike erinevuste, andekusetüüpide (praktilise, kunstilise, sotsiaalse, emotsionaalse) ning kultuuritausta (sh tulenevalt kuulumisest rahvusvähemustesse) väärtustamine ning suurem arvestamine õppes ja hindamisel.

Õppeasutuste toetamine (koolituste, nõustamise, metoodiliste vahenditega) koolikultuuri kujundamisel ja väärtusarendusel. Omanäoline koolikultuur ja õpilaste isiksuse kujundamisele suunatud väärtusarendus tuleb teha oluliseks kriteeriumiks õppeasutuste sise- ja välis hindamisel.

Koolijuhi ja klassijuhataja rolli tunnustamine ning vastutuse kehtestamine isiksuse arengu toetamisel; klassijuhataja tegevus sätestatakse õpetaja kutsestandardis ja õpetajakoolituse raamnõuetes.

Õpetajat toetava tervikliku tugisüsteemi (koolipsühholoog, sotsiaalpedagoog, sotsiaaltöötaja, karjäärinõustaja) väljaarendamine, mis võimaldab ennetada koolist väljalangemist, koolistressi ja -vägivalda ning toetada õpilaste erinevate andekusetüüpide väljaarendamist. Õppeasutuse vastutus tuleb suunata ennetusele, mitte tagajärgede silumisele.

VÄLJAKUTSE 2. ÕPETAJA POSITSIOONI JA MAINE TÕUS

OLUKORD:

Olukord on paradoksaalne – Eesti õpetajate töö tulemused on ühed maailma parimad. Samas osutavad uuringud, et suur osa meie õpetajatest ei ole oma töö ega selle väärtustamisega rahul, õpetajad hindavad enesetõhusust madalaks ning ühiskonna suhtumist õpetajaametisse ebaõiglaselt kriitiliseks. Tulemuseks on õpetajakutse vähene populaarsus keskkoolilõpetajate (eriti poiste) hulgas, õpetajaskonna feminiseerumine ja vananemine. Sarnane on olukord ka ülikoolis, u 80 protsenti õppejõukohtadest täidetakse Eesti ülikoolides viisil, kus kohale on vaid üks kandidaat. Eesti kooli ja kogu haridussüsteemi liikumine isiksus- ja arengukeskuse suunas pole võimalik ilma enesekindla ja oma tööst rõõmu tundva Eesti õpetajata, ilma kõigi taseme õpetajate positsiooni ja maine märkimisväärse tõusuta ühiskonnas.

MEETMED:

..... Õpetaja õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaalu viimine koos kontrolli ja bürokraatia vähendamisega: õpetajale rohkem aega ja ruumi loominguks ning eksperimenteerimiseks.

..... Õpetamine kõigil haridustasemetel seostatakse uurimise ja loominguga, uuenduslik õpetamine ja õpilaste sotsiaalse pädevuse areng lülitatakse õpetaja tunnustus- ja edutamissüsteemi.

..... Õpetaja palgaskeem peab rohkem motiveerima professionaalset arengut ja õpetaja rollide mitmekesisust, õpetaja palk tuleb tunnikoormu-

sest lahti siduda. Õpetajale anda võimalus (palka säilitades) kasutada iga viie tööaasta kestel ühte õppetööst vaba poolaastat enesetäienduseks, mille tulemuseks on kindla arenguülesande (õppematerjalide koostamine, õpiku käsikiri, arendusprojekt, uurimus jmt) täitmine.

..... Rakendada täies mahus ellu noore õpetaja tugi- ja sisseelamissüsteem. Suurendada õpetaja elukutse avatust, avada võimalused asuda tööle õpetajana ka väljaspool traditsioonilist õpetajakoolitust (prototüübiks nt programm „Noored kooli“).

..... Ülikoolid võtavad selge vastutuse õpetajakoolituse arendamise eest. Selleks et õpetajate ettevalmistusse oleks võimalik kaasata parimaid spetsialiste, sh välisülikoolidest, suurendatakse õpetajakoolituse valdkonnakoefitsienti. Ülikoolid arendavad välja haridusinnovatsiooni keskused, kus testitakse ja arendatakse uusi (sh digitaalseid) õppemeetodeid ja õppekorraldusviise.

..... Kaotada tuleb ebavõrdsus õpetajate töö tasustamisel omavalitsustes.

..... Ülikooli õppejõudude valimisel ja nende töö hindamisel tuleb väärtustada samavõrra teadustööga ka pedagoogilist meisterlikkust, teaduse tippkeskuste kõrvale luua parimaid õppemeetodeid ja õpetamisvõtteid arendavad ja levitavad ülikooliõppe tippkeskused (nagu Soomes 2008. aastal alustatud „Centers of excellence in university teaching“).

VÄLJAKUTSE 3. ÕPPES OSALEMISE KASV

OLUKORD:

Probleemiks on hariduskaala mõlemad äärmused – alaharitud ja tipud. Tänapäeval ei jõua ligi 12–14 protsenti Eesti noorest põlvkonnast põhiharidusest kaugemale (või ei ole ka seda omandanud), saamata on ka ettevalmistus tööturul toimetulekuks. Tagajärjeks on nn alaharitud ühiskonnakiht, kes ei suuda leida korralikku tööd ega sageli luua ka perekonda, on aldis alkoholile jms.

Alaharitud hulgast domineerivad mehed. Just siit saab alguse hariduslik ebavõrdsus meeste ja naiste vahel, mis kõrghariduses jõuab kogu maailmas unikaalse olukorrani, kus iga saja kõrghariduse omandanud Eesti mehe kohta tuleb 250 sama haridustaseme omandanud naist. Alaharitud on väljakutse kogu Eesti ühiskonnale, tegu on meie inimvara lubamatu raiskamisega.

Eesti huvi on, et ka meie kõige andekamad noored realiseeriks ennast kodumaal. Usaldus-

väärne, parimat kvaliteeti pakkuv ning ka tippudele piisavat tähelepanu osutav kõrgharidussektor on selle eeldus. Ükski võimekas Eesti noor ei tohi jääda (majanduslikel, regionaalsetel, keelelistel jm põhjustel) õppeasutuse ukse taha.

Kõrgkooliõppe sisu peab olema samm ees ühiskonnas ja majanduses toimuvast, pakkudes väljakutseid ja põnevust ka parimatele ning toetades seeläbi rahvusliku haritlaskonna tugevnemist. Praegu pole tagatud ei õiglane juurdepääs, annete õigeaegne avastamine ja toetamine ega ka usaldusväärne kvaliteet, tagajärjeks inimvara kadu või selle arengupotentsiaali ebapiisav rakendamine.

MEETMED ALAHARITUTE ARVU VÄHENDAMISEKS:

..... Haridusprobleemide varase märkamise ja haridustee seiresüsteemi loomine, mille raames võetakse vaatluse alla iga haridusest lahkuja käekäik ning vajadusel pakutakse abi õppesse naasmisel.

..... Õppenõustamis- ja karjääriteenuste süsteem, mis aitab erialase ettevalmistuseta inimestel suunduda kutsealasele väljaõppele või jätkata pooleli jäänud haridusteed.

..... Õppeasutuse ja õpetaja suurem vastutus individualiseeritud õppe juurutamisel, mis arvestab nii noorte soolisi erinevusi kui ka andekustüpe ning suurendab seeläbi eriti poiste/meeste õpi- ja koolihuvi.

VÄLJAKUTSE 4. HARIDUSE TUGEVAM SEOSTAMINE TEADMUSÜHISKONNA JA INNOVAATILISE MAJANDUSEGA

OLUKORD:

Eesti siht on liikumine innovaatilise teadmusmajanduse suunas, kohandades vastavalt ka oma majandusstruktuuri. Majanduse uuenedmine eeldab haritud eestvedajaid ning tänapäevase ettevalmistatud tööjõudu. Praegu on põhjendamatult suur osa (u 32 protsenti) Eesti tööealisest elanikkonnast ilma (kutse- või kõrgharidusliku) erialase ettevalmistuseta. See on selges vastuolus innovatsiooni suunduva majanduse ja tööandjate ootustega. Vastuolu ilmneb üleskutsedes spetsialiseeruda nii õppes kui ka teadustöös ning teisalt vajaduses välja arendada mitte pelgalt paaris valdkonnas edukas projektiriik, vaid terviklik ja jätkusuutlik Eesti.

..... Tugevnema peab Töötukassa roll töötajate koolitusele ja täiendusõppele suunamisel. Selleks luuakse Töötukassat ja õppeasutusi haarav koostöövõrgustik.

MEETMED KÕRGHARIDUSES:

..... Kõigile sisseastumiskõiguste täitvatele Eesti residentidele tagatakse tasuta õppekoht ühe kõrgharidustsükli ulatuses õppimiseks nende poolt eelistatud Eesti õppeasutuses ja õppekaval. Noore põlvkonna hariduseelistused on aluseks Eesti ülikoolide ja kõrgkoolide õppekavastruktuuri kujunemisele ja arengule.

..... Vajaduspõhise õppetootussüsteemi rakendamine, mille tulemusena Eesti üliõpilane ei ole sunnitud ühitama õppimist töölkäimisega. Tasuta õppekoht ja õppetootuse saamine seotakse õppuripoolse selge vastutusega õpitulemuste eest.

..... Toetus vähem esindatud ühiskonnagruppidest pärit üliõpilaste kõrghariduslikule õppele, sh meetmed Eesti kõrgkoolides õppivate vene emakeelega üliõpilaste osakaalu viimiseks vastavaks nende osakaalule keskkoolilõpetajate hulgas.

..... Üleminekuhindamise ja institutsionaalse akrediteerimise tulemuste alusel otstarbeka tööjaotuse kujundamine ülikoolide ja kõrgkoolide vahel. Kõrgharidus- ja õppekavamaastiku konsolideerumist toetab riik rahaliselt ja poliitiliselt.

..... Pideva ja tulevikutundliku õppekavaarenduse saavutamiseks tugedatakse tööandjate vastutust töökohal toimuvate praktikate osakaalu ja tõhususe suurendamiseks ning kvalifitseeritud juhendamise tagamiseks.

..... Lisaks teoreetilistele ja praktilistele teadmistele tugedavad õppeasutused oma õppekavades nüüdisaja töömaailmas vajalike sotsiaalsete pädevuste kujundamist läbivalt kogu õppeprotsessis.

Nendeks on oskus infotulvas toime tulla, koos-

tööd teha ja probleeme lahendada; organisatsiooniarendamise ja muutuste haldamise oskused, liidrivõimekus ja määramatuse talumine, valmisolek paindlikkuseks ja mobiilsuseks tööturul jms.

..... Arvamusliidrite ja meedia kaasamine töö ja meisterlikkuse väärtustamiseks ühiskonnas, sh tehnoloogilise innovatsiooni populariseerimiseks noorte hulgas. Lugupidava suhtumise kujundamine oma ala meistritesse, professionaalsuse väärikas hindamine mis tahes tegevusalal või valdkonnas.

VÄLJAKUTSE 5.

DIGIKULTUURI KUJUNEMINE EESTI KULTUURIRUUMI OSAKS

OLUKORD:

6 Digitaalkultuuri jõuline sisenemine kõikidesse eluvaldkondadesse pakub ühelt poolt uusi lahendusi, sh haridusele, teisalt toob kaasa infokirjaoskuse suureneva ebavõrdsuse ning pinged eesti keele ja kultuuri jätkusuutlikkuse ning digimaailma globaalse avatuse ja kõikehaaravuse vahel. Kuna digimaailm on oma olemuselt mitmekeelne, johtub sellest paratamatult ka surve eestikeelsele kultuuriruumile. Lahenduseks on ajakohase infokirjaoskuse lülitamine hariduses omandavate ja kõigis ainevaldkondades kasutatavate baasoskuste hulka ning Eesti inimeste võimekuse suurendamine, eelkõige hariduse kaudu, osalemiseks globaalses kultuuriruumis aktiivse tegija ja mitut keelt kasutava dialoogipartnerina.

Uus digikultuur peab kujunema Eesti kultuuriruumi osaks – nii tagame selle terviklikkuse ja kestlikkuse ning osaleme ka pidevalt arenevas globaalses suhtlusringis.

MEETMED:

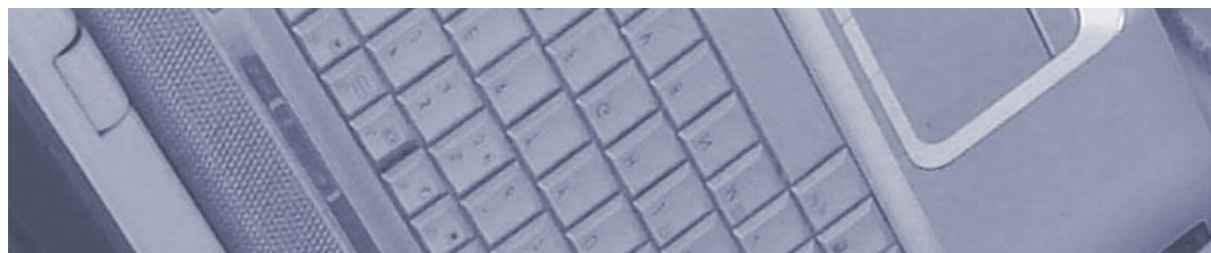
..... Õpetajate ja õppijate digitaalne infokirjaoskus saab õppeprotsessi tulemuslikkuse üheks põhikriteeriumiks, et tagada nii õpetajate kui ka kõigi õppijate vajalik pädevus virtuaalse kultuuri-

ruumi võimaluste kasutamiseks. Sealhulgas e-raamatukogude, e-ajakirjanduse ning andmekogude kriitilise ja sihipärase kasutamise harjumuste ja oskuste kujundamine ning sotsiaalmeedia võimaluste kasutamine kollektiivse teadmusloome vahendina.

..... Riikliku tellimuse toel luuakse eestikeelne virtuaalõppekeskkond, mis võimaldab asendada koolitöös trükitud õpivahendid elektroonilistega, loob platvormi õppekava iseseisvaks individuaalseks läbimiseks, stimuleerib ja hõlbustab eesti keele ja teiste keelte õppimist, eesti ja maailma kultuurivaramuga tutvumist, võimaldab kaasata eestikeelsesse interaktiivsesse õppeprotsessi nii vene emakeelega õppurid kui ka kodumaalt kaugel viibivate perede lapsed ning Eestis viibivad välismaalased.

..... Ülikoolides arendatakse välja interdistsiplinaarsed ja mitmekeelsed õppe- ja innovatsioonikeskused, et jälgida maailmas toimuvat arengut e-õppes ja pakkuda Eestile sobivaid lahendusi.

..... Ülikoolide ja HTMi koostöös luuakse elektrooniline pedagoogikavaramu, mis tutvustab isiksusekeskseid pedagoogikaid, ainedidaktilisi uuendusi ning ainete õpetamise häid praktikad.

ARENAGUT TOETAV HARIDUSKORRALDUS

Väljakutsetele vastamine eeldab Eesti hariduskorralduse uuendamist – tervikliku elukestva õppe süsteemi väljakujundamist.

Praegu pole Eesti haridussüsteemi osad (üldharidussüsteem, kutseharidussüsteem, kõrgharidussüsteem, täiskasvanuharidussüsteem) ja seda toetavad struktuurid (standardid, kvalifikatsioonisüsteem, kvaliteedikindlustus, sotsiaalset tuge ja kaitset pakkuvad tugistruktuurid) vajalikul määral seostatud ega toimi terviklikult.

Vajalikud on järgmised sammud:

..... Haridusvaldkonna õiguslik regulatsioon tuleb kujundada mitte asutusepõhiselt, vaid lähtuvalt õppeliigist ja -tasemest. Alates 2015. aastast tuleb koondada ühtsesse dokumenti ka erinevad haridusastmeid ja koolitüüpe käsitlev arengukavandamine.

..... Kõigile lastele luuakse riiklikult tagatud võimalused alushariduse omandamiseks. Riigi ja omavalitsuste koostöös tuleb lõpule viia kodulähedaste põhikoolide (ja nendega integreeritud alusharidusasutuste) ning suuremates keskustes asuvate ja mitmeid valikuvõimalusi pakkuvate gümnaasiumite üle-eestilise võrgustiku kujundamine koos vastaava koolitranspordisüsteemi väljaarendamisega. Põhikool ja gümnaasium lahutatakse.

..... Kujundada tuleb haridusele õiglast juurdepääsu ning hariduse kvaliteeti toetav ja õppeasutuse tegevuse tulemuslikkust arvestav rahastamismudel.

LISA: HARIDUSSTRATEEGIAS PAKUTUD MUUTUSTE SKEEM

Skeemil on esile toodud haridusstrateegia eesmärgipüstituse kolm põhimõtet (*suured kastid skeemi paremas servas*), kus on kesksel kohal: a) kogu haridusparadigma tervikliku ümberhäälestamise vajadus institutsioonide konkurentsilt ainekeskse õpetuse tulemuslikkuse alusel isiksuse tervikliku arengu väärtustamisele (*selle eesmärgi teostamisega seotud arendused on skeemil sinise kirjaga*); b) õppeprotsessi muutumine koolikultuuri ja õpetajakoolituse arendamise, õpetaja rolli ja pädevuste laiendamise, õpetaja ja õpilase partnerluse, õpilaste võimete ja erivajaduste märkamise ja

Koos rahastamismudeliga määratletakse õppes osalejate vastutus hariduse sisu ja tulemuslikkuse eest.

..... Üle vaadata riigiüksamite süsteem ning kaaluda selle asendamist või täiendamist üldpädevuste taseme hindamisega. Üldhariduse välishindamise eesmärgid ja roll tuleb üle vaadata ning riigi ja maakondliku taseme kontrollivas funktsioonis olevate ametnike tööprofiil muuta õpilaste ja koolide arengut toetavaks.

..... Pilootkoolide võrgustiku väljaarendamine, sihiks pedagoogilise mitmekesisuse toetamine ja rahvusvaheliselt levinud uuenduslike õppimisviiside testimine.

..... Haridusotsuste põhjendatuse tagamiseks tuleb käivitada tellimuspõhine haridusuuringute süsteem, mille raames toimub haridussektori võtmeprobleemide (ühiskonna vajadused, efektiivsus, juurdepääs, rahvusvaheline võrdlus, prognoosid ja seire) analüüs ning sellel põhinev haridusstrateegia rakendusplaani korrigeerimine. Selle raames tagatakse haridusuuringute tellija kompetentsi väljaarendamine HTMis.

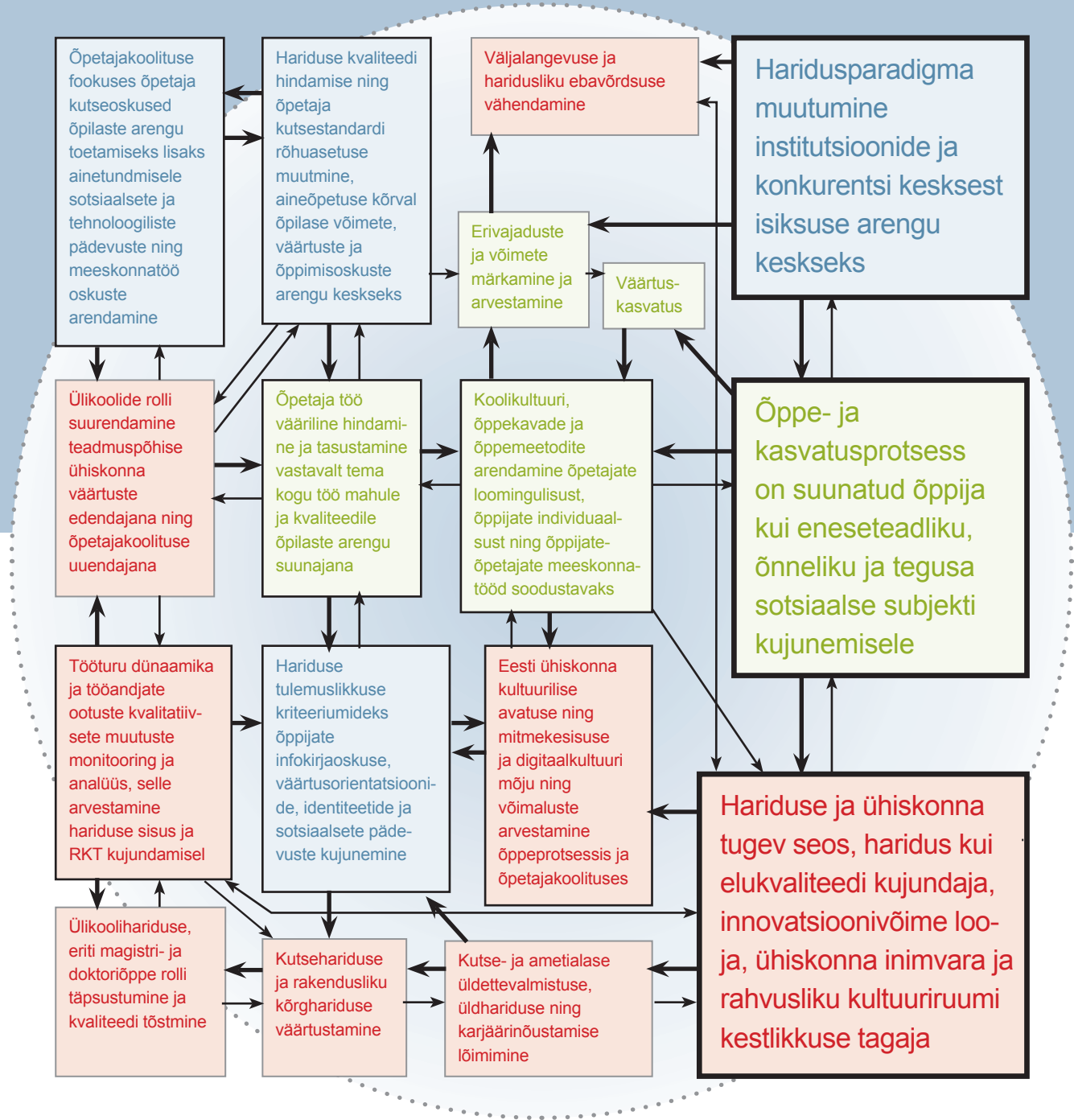
..... Tagada juba kehtestatud nõuete ja regulatsioonide täitmine. Põhikooli ja gümnaasiumi seaduses, õpetajahariduse strateegias, uues õppekavas jm on sätestatud hulk tänapäevaseid põhimõtteid, samas pole nende ellurakendumine olnud piisavalt tulemuslik.

Ellurakendumise tõhustamiseks kasutada nii seadusandlikke kui ka finantshoobasid, aga ka sotsiaalseid mõjureid: õppeasutuse välishindamist, koolijuhtide atesteerimist, koolitusi jms.

arvestamise ning väärtuskasvatuse kaudu (*roheline kirjaga*) ning

c) hariduse tihedam sidustamine ühiskonna vajaduste muutumise ning majandusliku, tehnoloogilise ja kultuurilise arenguga (*punase kirjaga*).

Skeemil on näha erinevate sihtide ja meetmete vastastikune põimumine ja mõju ning strateegia rõhuasetused: õpetaja (ja õpetajakoolituse) keskne roll ja selle seosed, hariduse kvaliteedi hindamise kriteeriumid ning koolikultuur, samuti ühiskonna muutuste analüüsi ja arvestamise vajaduse nii õppetasete ja vormide planeerimisel kui ka õppe sisu ja meetodite arendamisel (skeem pöördel).

HARIDUSSTRATEEGIAS PAKUTUD MUUTUSTE SKEEM